

MARIA BOZZO DURAN

ELS NOMS DELS COLORS AL *DICCIONARI GENERAL
DE LA LLENGUA CATALANA*

0. INTRODUCCIÓ

El diccionari general d'una llengua, com a resum i compendi de la competència lingüística dels parlants, forneix de dades suficients per establir una estructuració dels vocables de la dita llengua.

A continuació, partint de les entrades del *DGLC* i de llurs definicions, veurem primerament l'abast significatiu del terme color; en segon lloc analitzarem els diversos tipus de definicions que dóna el diccionari, cosa que ens permetrà d'establir una classificació dels termes de color segons les definicions; seguidament establim uns colors fonamentals, a la resta els anomenarem colors no fonamentals; finalment veurem les relacions de significat que hi ha entre els noms dels colors.

1. EL TERME «COLOR»

1.1. La realitat del món físic que determina el cromatisme, la intensitat i la tonalitat de la llum i de la seva reflexió, la coneixem amb el nom de *color*.

El diccionari defineix el terme color com a

Qualitat dels fenòmens visuals que depèn de l'efecte distint que produeixen sobre la retina les llums de diferent longitud d'ona; una varietat qualsevol d'aquesta qualitat, excloent el blanc i el negre (vermell, groc, verd, blau, etc.).

1. Pompeu Fabra, *Diccionari General de la Llengua Catalana*, 1a. ed., Barcelona, 1932.

En el present article, el terme *color* serà entès segons la primera part d'aquesta definició, ja que els termes *blanc* i *negre* seran interpretats com a colors malgrat la manca de cromatisme que presenten. La raó d'aquesta inclusió és d'ordre científic: a totes les teories del color, el blanc i el negre són admesos com a colors;² i d'ordre lingüístic: de la competència de parlant que posseeixo i de l'observació de la parla de les persones que he anat escoltant, he deduït que hi ha una oposició dels termes *blanc* i *negre* a qualsevol altre terme de color en un mateix punt d'una cadena significant: «Quin color t'agrada més, el negre o el groc?».

El terme *color*, doncs, comprèn tots els fenòmens que afecten la retina per refracció o per reflexió de la llum damunt dels cossos.

1.2. A partir de l'experiència tenim una zona del nostre coneixement coberta pel terme *color*. La cultura ha introduït dins d'aquesta zona unes divisions, fraccionant-la en unes parcel·les que coneixem amb diferents termes.

Els termes que denominen els segments de la zona del color són els *noms dels colors*.

2. DEFINICIONS DELS NOMS DELS COLORS

Els termes que donen nom a cada un dels segments del camp del color i que anomenem noms dels colors presenten unes diferències notables pel que fa a les definicions que en dona el diccionari.

2.1. Les definicions són bàsicament denotatives.³ Tenen, seguint la

2. La teoria dels colors elaborada a partir de les cèl·lules especialitzades de l'ull estableix uns colors primaris i uns colors elementals. Els colors primaris són els que copsen cada mena de cèl·lules esmentades: blau-violaci, verd i vermell-ataronjat. Els colors elementals sorgeixen de la suma dels colors primaris: blanc, groc, magenta, cian, blau, verd, vermell i negre.

L'altra teoria que estudia la composició dels colors estableix tres colors primaris: groc, blau i vermell, i tres colors complementaris: verd, taronja i morat, obtinguts per l'addició de dos colors primaris. El color blanc és l'absència del color i el color negre és la suma dels tres colors primaris.

3. Geoffrey Leech, *Semántica*, Madrid, Alianza Editorial («Alianza Universidad»), 1977, p. 26.

terminologia de Leech, un significat conceptual: la definició ens porta a algun objecte del món real que posseeix el color definit com a qualitat pròpia, o bé ens indica la relació del dit color amb un altre color. Hi ha un parell de casos, *blanc* i *vermell*, amb unes definicions de tipus científic referides a l'espectre solar.

En el primer tipus de definicions, el color és definit mitjançant un referent (a), l'elecció del qual depèn de l'experiència que de la realitat té l'autor del diccionari. Per exemple, el *blau* és definit com a «color del cel sense núvols».

En aquesta mena de definicions, que relacionen el color amb el referent, cal tenir present com són definits els referents. Hi ha referents definits amb el mateix nom del color que analitzem (a.1). Així, *vermell*: «color de la sang»; *sang*: «líquid que circula (...) és vermell en els vertebrats».

D'altres fan servir un altre nom de color en la seva definició (a.2). És el cas de *citrí*: «que té el color de la llimona», sota l'entrada *llimoner* trobem: «(...) fruits d'un groc pàllid».

D'altres són definits sense fer referència al seu color (a.3). És a dir que el lector es queda a l'escapça pel que fa al terme en qüestió. D'entre aquests casos trobem el color *cedrós*: «de color de cendra» i el diccionari no ens diu de quin color és la cendra.

El segon grup és el de les definicions que fan servir els noms dels colors (b). Trobem definicions amb un sol color (b.1): «blau molt pujat» i definicions amb més d'un color (b.2): «d'un gris groguenc».

En el primer cas la definició pot indicar identitat de significat entre els dos termes (b.1.1). Són els casos de sinonímia. Pot indicar una matisació del color de la definició (b.1.2): «gris fosc»; o tendència del color definit cap al color de la definició (b.1.3): «que tira a vermell».

Troblem també definicions amb més d'un terme de color (b.2); la definició pot expressar un equilibri de colors (b.2.1): «de color intermediari entre el blanc i el negre», o bé un color amb tendència cap a un altre (b.2.2): «d'un gris groguenc».

Veiem, finalment, que hi ha definicions una part de les quals remet a un referent i una altra es refereix a altres termes de color (c): «de color entre vermell i blau, com el suc de les móres»; i unes darreres de tipus científic, que ja hem esmentat anteriorment (d).

QUADRE I

Classificació de les definicions

a.			b.	
Qualitat d'un referent			Relació amb	
a.1	a.2	a.3	b1.	
Definició del referent amb el mateix terme de color que analitzem	Definició del referent amb un terme de color diferent del que analitzem	Definició del referent sense fer al·lusió al color	Definició amb un sol terme	
			b.1.1	b.1.2
			Identitat	Matisació del color
BLANC	ALABASTRÍ	CASTANY	COCCINI	ATZABETGENC
BLAU	AMARANTÍ	CENDRÓS	MAGENTA	ATZUR
GROC	AMBRAT	ENCARNAT	PÚRPURA	BURELL
NEGRE	ANYIL	MARRÓ	ROIG ⁵	CARMÍ
VERMELL	ARGENTÍ	MELAT	ROSAT	GRANAT
	CERULI	PERLÍ	SALMONAT	LILA O LILÀ
	CAQUI	SALMÓ		LÍVID
	CITRÍ	TERRÓS		LLOR
	DAURAT			MUSC
	ESCARLATA			PONÇÓ
	FERRUGINÓS			SAUR
	FULIGINÓS			TURQUÍ
	LLEONAT			VIOLAT
	OCRACI			
	OCRÓS			
	ROSA			
	RUBIGINÓS			
	SAFIRÍ			
	VIOLETA			

5. El color *roig* té dues definicions diferents, el trobarem també a l'apartat 2.2.2.

altres termes de color		c. Definicions mixtes	d. Definicions científiques ⁶
de color	b.2 Definició amb més d'un terme de color		
b.1.3 Tendència cap al color emprat a la definició	b.2.1 Equilibri de colors	b.2.2 Un color amb tendència cap a un altre	
FLAVESCENT	FALB	BEIGE	CAQUI
MOREU	GRIS	BISTRE	MORAT
VIRESCENT	MORAT	BRU	BLANC
	ROS	CALLOL	VERMELL
	VERD	CAQUI	
		CARMESÍ	
		GLAUC	
		OLIVACI	
		PORPRA	
		PORRACI	
		ROIG	
		TARONJA	
		VIOLACI	

6. Els colors d'aquests dos darrers apartats estan inclosos en apartats anteriors segons cada un dels aspectes de la definició.

2.2. Partint de l'anàlisi que acabem de veure, podem classificar les diferents definicions segons el quadre I.⁴

3. CLASSIFICACIÓ DELS COLORS

No tots els parlants tenen el mateix coneixement dels termes del color. Quan un infant aprèn a parlar, els seus educadors li ensenyen primer uns termes i més endavant uns altres. A mesura que va ampliant el seu vocabulari i els seus coneixements, va adquirint nous vocables. Hi ha, doncs, uns termes que són primers i que tots els parlants, sigui quin sigui el seu nivell cultural, posseeixen. D'aquests colors en direm *colors fonamentals*; i a uns altres que són matisacions d'aquests colors fonamentals, que pertanyen a la seva gamma cromàtica, els anomenarem *colors no fonamentals*.

3.1. Si tenim present que aquest article es basa en els termes del diccionari, el criteri de selecció dels colors fonamentals es basarà en les definicions esmentades en l'apartat anterior.

Podem escollir com a colors fonamentals:

(a) Els colors definits sense fer referència a un altre color i que es refereixen a una realitat, la definició de la qual inclou el terme de color que estudiem. Són els colors que en el quadre I s'inclouen en l'apartat a.1:

BLANC, BLAU, GROC, NEGRE i VERMELL

(b) Els colors definits com a intermediaris entre dos colors. Apartat a.2.1 del quadre de definicions. Són:

FALB, GRIS, ROS, MORAT i VERD

D'aquesta llista hem d'excloure els colors *falb* i *ros* perquè en la seva definició hi ha un equilibri entre colors que estan definits fent referència a altres colors.

4. En aquesta classificació trobem els colors que tenen un morfema derivatiu igual a zero i que són aplicables a 'qualsevol objecte. Hi trobem només els termes, sense la definició, per fer més entenedor el quadre, comptant que per aclariments i comprovacions podem recórrer al diccionari.

Hi ha un terme que el diccionari defineix com a color però que presenta mancances en la seva definició i no és possible d'incloure dins la gamma de cap altre color. L'afegeixo a la llista dels colors fonamentals seguint un criteri extern al diccionari. És el cas del *marró*.

Un cop establerts els colors fonamentals a partir de les definicions, podem fer unes comprovacions que reforcin la selecció.

En primer lloc, trobem en el diccionari que els termes de color pertanyen a la categoria gramatical d'adjectius. N'hi ha alguns als quals el diccionari dona la categoria de substantius. El diccionari registra com a substantius tots els colors de la llista anterior, llevat del marró i del morat. També té entrada com a substantiu el color ataronjat, que no hem d'acceptar com a color fonamental perquè el seu referent està definit amb altres termes de color, i no el preveu com a punt d'equilibri entre dos colors.

Una segona comprovació pot ser veure quin rendiment derivatiu tenen les sèries a les quals pertanyen els dits colors. Les sèries derivatives dels termes de color escollits tenen, en general, un nombre elevat d'elements. En aquest punt tornem a trobar el *marró* com a excepció, amb un únic element a la seva sèrie derivativa. Hi ha un color que no hem considerat fonamental i que té un gran rendiment derivatiu. És el *roig*, amb dotze actualitzacions a la seva sèrie. La definició del diccionari li dona dues accepcions: «vermell tirant a groc» i «vermell», tant l'una com l'altra no compleixen les condicions que hem posat a l'hora de seleccionar els colors fonamentals. El fet que alguns dialectes l'utilitzin com a terme habitual per expressar el color vermell explica el rendiment derivatiu d'aquest terme.

Dintre de les sèries derivatives hi ha uns termes que no formen part del camp del color, sinó que han passat a formar part d'un camp lèxic exterior al color. Tenim que les unitats lèxiques del camp del color tenen especificacions semàntiques comunes. Aquestes unitats adquireixen, per desplaçament, unes especificacions semàntiques noves, entre les quals hi ha l'especificació del color. Per tal de clarificar aquesta afirmació, fixem-nos en el mot *negret*. Per la seva forma veiem que pertany a la sèrie derivativa del color *negre*; la seva definició ens diu que es tracta d'un peix, d'una varietat de l'avellaner o bé d'un bolet. La referència al negre es deu al color d'aquests individus. Seguint el criteri del desplaçament semàntic, podem establir, com a tercera comprovació, el nom-

bre d'unitats lèxiques que han seguit el procés esmentat en cada una de les sèries derivatives.

En el quadre II, podem veure la relació dels colors fonamentals, el nombre d'elements de les seves sèries derivatives i el nombre d'elements de les esmentades sèries que han tingut desplaçament semàntic.

QUADRE II

Colors fonamentals

Colors fonamentals	Nombre d'elements de les sèries derivatives	Nombre d'unitats lèxiques de cada sèrie derivativa que han tingut desplaçament semàntic
BLANC	26	8 *
BLAU	12	7 *
GRIS	6	2
GROC	12	1 *
MARRÓ	1	0
MORAT	4	2 *
NEGRE	15	7 *
VERD	26	20 *
VERMELL	8	3 *

NOTA: L'asterisc col·locat al costat dels números indica que el mateix nom del color té desplaçament semàntic, en alguns casos en més d'una direcció.

3.2. Un cop escollits els colors que per la seva definició hem establert com a fonamentals, podem veure quins són els colors que no tenen aquestes característiques i que anomenarem colors no fonamentals.

Els colors no fonamentals són els que, en la classificació de definicions feta anteriorment, no pertanyen als tipus a.1 ni b.2.1 (vegeu quadre I).

La llista de termes que resulta és extensa i cal fer una nova anàlisi de les definicions per poder establir uns grups amb unes característiques

comunes. En aquesta nova classificació no tindrem present si el color és definit directament per un altre color (*turquí*: «dit esp. del blau molt pujat»), o si la seva identificació la fem a través d'un referent (*citrí*: «color de la llimona», *llimona*: «fruit», *llimoner*: «arbre (...) fruit d'un groc pàllid»)⁷.

En primer lloc veurem els termes que són sinònims d'un dels colors fonamentals.

En segon lloc ens fixarem en els termes que representen la gamma d'un color fonamental.

Seguidament passarem a considerar els termes que presenten una combinació de colors.

3.2.1. El fet de realitzar un estudi lexicogràfic limita les possibilitats d'aplicació del concepte de sinonímia.

En parlar del baix rendiment que tenen en una llengua els sinònims absoluts, Ullmann defineix el concepte de sinonímia absoluta:

Muy pocas palabras son completamente sinónimas en el sentido de ser intercambiables en cualquier contexto sin la más leve alteración del significado objetivo, el tono sentimental o el valor evocativo.⁸

Hi ha en aquesta definició dos vessants que hem de destacar com a condicions per a la sinonímia:

- (a) La possibilitat de permutació en un context.
- (b) La identitat de significats tant objectius com subjectius.

Les definicions que dóna el *DGLC* en els termes de color no ens permeten d'analitzar aquests dos aspectes. Entenem que l'autor del diccionari ja ha aplicat el seu criteri i ha fet la tria corresponent.

El diccionari ens dóna tres tipus de definicions sinonímiques diferents:

7. Per solucionar el problema dels colors definits mitjançant un referent que no dóna informació sobre el color que poseeix, he consultat la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

8. Stephen Ullmann, *Semántica. Introducción a la ciencia del significado*, Madrid, Aguilar, 1978, p. 160.

QUADRE III

Relació colors fonamentals / colors no fonamentals

Colors fonamentals	Definicions que fan referència a un color fonamental			Definicions que fan referència a més d'un color
	Sinònims	Amb aplicació exclusiva a uns objectes determinats	Amb una causa específica	
	Absoluts		Gamma d'un color fonamental	Un color fonamental amb tendència cap a un altre
BLANC	ALABASTRÍ ARGENTÍ	ALBÍ CANÓS CANUT		FALB ROS
BLAU	ANYIL GERULI SAFIRÍ	CIANOSI	ATZUR ATZURAT LÍVID TURQUÍ	PERLÍ
GRIS	CENDRÓS	MORÈ O MORENO	BRU BURELL LLOR	BEIGE BISTRE
GROC	AMBRAT DAURAT OCRACI OCRÓS	OR XÀNTIC	CITRÍ SAUR	ATARONJAT CALLOL MELAT OLIVACI PLAENTÍ

- (a) Colors definits per un altre terme de color sense cap mena de limitació en la seva sinonímia.
- (b) Colors definits per un altre terme de color, però que tenen una aplicació exclusiva.
- (c) Colors definits amb un altre terme de color, però la definició dels quals indica la causa que els ha produït.

Ens trobem, doncs, amb uns sinònims que poden ser considerats absoluts. En la terminologia de Lyons és un fenomen de sinonímia completa i total.⁹ I amb uns altres sinònims que són sinònims parcials, és a dir, sinònims amb identitat de significat però que no són intercanviables en tots els contextos. Fóra, segons Lyons, una sinonímia completa però no total.

Els altres dos tipus de sinonímia que estableix Lyons en la seva classificació, incompleta, però total, i incompleta i no total, no són aplicables a cap de les definicions recollides.

3.2.2. La gamma cromàtica d'un color fonamental posseeix un conjunt de termes que en determinen diversos punts i que fraccionen, novament, l'espai-color. Podem dir que són unes subparcelles de cada una de les parcelles que cobreix el nom d'un color.

El nombre de segments en què queda dividida cada una de les parcelles que coneixem amb el nom d'un color fonamental és molt variat. Trobem colors que tenen una gran riquesa lèxica per anomenar els seus matisos i d'altres que no posseeixen cap terme que permeti establir una diferència lèxica que correspongui a la diferència real en la matisació.

Per tal d'establir aquests colors hem triat els termes que en la seva definició afegeixen un adjectiu que fa referència al matís, a la intensitat o a la lluminositat d'un color fonamental. En trobem del tipus «vermell clar», «blau brut», «groc fosc», etc.

3.2.3. Finalment, ens resten uns colors no fonamentals que són definits fent referència a més d'un color. Aquests termes poden ser classificats, al seu torn, en dos grups:

9. John Lyons, *Introducción a la lingüística teórica*, Barcelona, Teide, 1975, p. 460.

- (a) Termes que es defineixen com a equilibri de dos colors.
- (b) Termes que es defineixen com a matís d'un color, però amb tendència cap a un altre.

Hi ha una coincidència aparent entre aquest primer grup i una de les condicions que posàvem en establir els colors fonamentals. La diferència rau en el fet que per ser un color fonamental calia que el terme hagués estat definit com a equilibri entre dos colors fonamentals i que pogués aparèixer en qualsevol context, i aquí recollim els termes que indiquen un equilibri de colors però que no compleixen les dites condicions.

El rendiment del segon grup és superior. En aquest grup incloem els termes que són definits com a pertanyents a la gamma d'un color fonamental, però que en el seu to tendeixen cap a un altre color.

Les relacions entre els significats dels noms dels colors que acabem d'establir ens permet de classificar-los en el quadre III que donem a continuació.

4. CONCLUSIÓ

En iniciar aquesta anàlisi, ens hem posat una condició: centrar-nos exclusivament en el *Diccionari General de la Llengua Catalana*. En algunes ocasions no l'hem pogut respectar, altrament no hauríem acabat la classificació ja que uns termes ens n'haurien quedat fora.

El resultat final és l'estructuració de termes que pertanyen a un camp lèxic. No pretenem que el procediment que hem seguit sigui l'únic, ni el definitiu, ni tan sols important, és una classificació d'entre d'altres.